

(LAPOK REGI ÉS ÚJ TÖRTÉNETÉBŐL)

2. Hogy a Vár szenvedett a legtöbbet a főváros felszabadításáért folytatott harcokban? Az összefüggött azzal, hogy a körülzárt hitleri csapatok idehúzódtak. Páratlanul nehéz és véres küzdelem folyt. A *Szabadság* című lap 1945. február 4-i számában ez olvasható: „A németek kétségbeesetten védekeznek. Minden házat csak kemény tusa után foglalunk el.” Az angol *News Chronicle*: „Furcsának tűnik talán, hogy ekkora erőket vontak Budára a németek, de ennek a frontszakasznak tulajdonították a legnagyobb jelentőséget.”

A Várhegy mélyén volt a nácik főparancsnokának, Pfeffer, Wildenbruch SS tábornoknak a főhadiszállása. A palotában német katonák szállásoltak, előzőleg ott volt a fasiszta állambiztonsági szerv különleges nyomozócsoportjának, a Nemzeti Számonkérő Széknének a központja is, a foglyokat a palota jégverempincéjében őrizték, a várkert teraszán végezték ki az ellenállókat.

A nácik az Országos Levéltárt is szálláshelynek rendezték be, körülötte tüzelőállások voltak. A keletkezett tüzek súlyos károkat okoztak a Levéltárban is, elpusztult a többi között az erdélyi és a családi levéltár egy része.

Mindenáron!

A németek 1945 januárjában Budapest körzetében ellentámadás szervezésével is próbálkoztak, hogy a Duna nyugati partján szétzúzzák a 3. Ukrán Front csapatait és felmentessék a körülzárt erőket. Januárban három helyen is próbálkoztak: 2-án a szovjet gárdahadsereg jobbszárnya ellen indított tűzharcot a 4. SS páncélos hadtest öt páncélos és három gyalogoshadosztállyal Bicske—Budapest irányába. A hitleristák második próbálkozásának visszaverésében, Zámoly környékén, különösen kitűntek a szovjet 5. gárda légideszant hadosztályának harcosai. A harmadik német akciónak az volt az alap gondolata, hogy a Velencei-tó és a Balaton között áttörik a szovjet csapatok vonalát, előnyomulnak a Dunáig és ezzel kettévágják a 3. Ukrán Front csapatait, ezután támadást indítanak Budapest ellen, felmentik a körülzárt csoportokat.

Milyen volt a körülzárt vár? Idézem Szmirnov szovjet haditudósító közlését: „Pesten is nagyon nehéz utcai harcok voltak, de a Duna jobb partján még sokszorosan nehezebbnek bizonyultak. Budát nagyszerűen berendezték a védelemre. Léptenyomon magas felüljárók erős köveire bukkanunk, hol hosszú, homályos alagutak találunk, hol meg kanyargós lépcsők, amely a köves hegyoldalon felfelé vezet. A házak régi építésűek. Sok régi bástya és várfal van ott. Elkéseredetten folyik a harc Buda utcáin, a föld alatt és a házakban. Az ellenség még akkor sem adta meg magát, ha lekergettük a pincébe vagy felzavartuk a tetőre. Az általuk elbarikádított pincé felhomályában gránátharc folyt. Más alkalommal, amikor a németek látták, hogy katonáink győzni fognak, tűzérési tüzet összpontosítottak a házra, amelyben még folyt a harc. Így rombolták le csaknem teljesen az épületeket.”

A Hadtörténelmi Levéltár és

Múzeum munkatársai az egyik alagútban nemrég találták meg a hitleri hadsereg valószínűleg utolsó, immár szakadozott, csonka parancsát, amely így kezdődött:

„A Führer megparancsolta, hogy Budapestet a végsőkig tartani kell. Minden egységet, minden embert tartanunk kell, mindenáron, hogy gyűrűnket ne tudják áttörni.”

Szálasiék jókora távolságból biztatgatták, hitegették a Várba szorult magyar katonákat. Szólósi Jenő nyilas miniszterelnökhelyettes kiáltványából, amely a Budai Összetartás 1945. február 8-i számában jelent meg: „... a hungarista Magyarország soha, egy pillanatra sem feledkezett meg rólatok... azért harcol, hogy német szövetségeseinkkel együtt felmentést hozzon a számotokra”.

„Ez hazafias kötelességtel!”

Akkor már régóta, 1944. december 12-e óta (lásd Pesti Hírlap) érvényben volt a rendelet: „... halálbüntetés vár mindazokra, akik az ellenséggel való érintkezésbe bocsátkozás vagy más hasonló bűncselekmények által a harcoló csapatok biztonságát és küzdőképességét veszélyeztetve, azok hátába törnek...”

De mind gyakrabban volt hallható a szovjet oldalról a hangszóró szava: „Magyar katonák és tisztiek! Adjátok meg magotokat... kérüljük a felesleges vérontást... Fordítsátok fegyvereiteket a német fasiszták és nyilas bérenceik ellen. Rövidítsétek meg a lakosság szenvedéseit. Ez hazafias kötelességtel.”

A Kossuth rádió adása így figyelmeztetett: „Hitler hordái el vannak szánva arra, hogy Budapestet romhalmazzá változtatják. A budapesti német követ, Veesenmayer, három hete megvetően jelentette ki, hogy tíz Budapest nem ér egy Bécsset. Ennek megfelelően Budapest szétrombolásával akarják néhány nappal késleltetni az orosz hadsereg támadását az osztrák határ ellen...”

A hős asszony

Budán 2500 magyar katona visszafordította fegyverét, a szovjet csapatok mellé állt és harcba indult a nácik ellen. A Budai Önkéntes Ezred katonái voltak, akikről a Nagy Honvédő Háború története című, 1966-ban megjelent szovjet mű így emlékezik meg:

„A Budáért vívott harcokban az ezred mintegy 600 embert veszített. A Budai Önkéntes Ezrednek a magyar főváros felszabadításában való részvétele erkölcsileg és politikailag igen nagy jelentőségű volt.”

Az ezred kötelékében, a Várban harcolt Derecskei Sándor és felesége is. Fiatal házaspár volt, a férfi a hadseregben szolgált, az asszony is katonaruhát öltött, elhatározta, hogy állnak a szovjet csapatokhoz. Ez csak Budán sikerült nekik, Sándor az egyik első csatában elesett. Akkor az asszony levette férje válláról a géppisztolyt és harcolt tovább. Egyik barátjuk, Csikós Dániel, aki most őrnagy és szemtanúja volt Derecskei bátor tetteinek, ezt mondja:

— Derecskei hősként harcolt a Várban. Ott nem is házról ház-

ra, hanem szobáról szobára folyt a küzdelem, nem volt megállás egy órára sem.

Búcsú égő papírsóvakkal

A nácik a végsőkig védekeztek, támadtak, nem sajnálták a Vár pótolhatatlan műemlék kincseit.

Amikor a nácik ráébredtek teljesen reménytelen helyzetükre, február 11-én kitörést kíséreltek meg. Több tízezer náci katonát tartózkodott a Várban. Ostrom utca, Szilágyi Erzsébet fasor volt a kitörés kiszemelt útvohála.

„Sötét, nyirkos éj volt. Sűrűn hullott a hó. Amint az ellenség első láncája megjelent az utcán, ágyú- és aknautíz csapatok rájuk. De újabb és újabb németek jöttek. Egyes németeknek sikerült a barikádokig jutniuk. A barikádokat fellángoló tűz övezte. A lövészek a kézigránatokhoz folyamodtak. De az utca sötét mélyéből emberlavina emberlavina után gördült a barikád felé. A szörnyű éjszakától tébolyult németek a környező erdőbe futottak szét. De onnan is folyamatosan kifésültük őket!” — írja a szovjet haditudósító.

Pintér Istvánné, a palota közelében levő Chartier-kastélyban volt alkalmazásban, ezt mondja:

— A királyi palotában akkor már jó ideje nem voltak magyar katonák, a palotát az otlakó és kitörésre készülő német katonák gyújtották fel az utolsó pillanatban, éppúgy, mint a Honvédelmi Minisztériumot. Aztán következett a kitérés kísérletük. Felejtethetetlen borzalmas volt. Égő papírsóvakkal a kezükben vonultak, rohantak, nemcsak azért, hogy világitásnak maguknak. A már amúgy is romos utcák házaira is dobálták lángoló fáklyáikat búcsúzóul.

A romokban heverő Vár magaslátára a szovjet lobogó mellé felhúzták a magyar zászlót is, hogy hirdesse a Budai Önkéntes Ezred harcosainak tetteit. Kószeghy Albert, az önkéntes ezred akkori tartalékos zászlósa, most ezt mondja erről:

— A budai harcok idején a legmegdöbbentőbb látvány számomra az volt, amikor a Citadelláról megpillantottam a felrobbantott Duna-hidakat. A legfelemlőbb érzés pedig, amikor a Vár legmagasabb pontján ott lobogott a magyar zászló.

A Várban, a Kapisztrán téri utolsó díszszemlén, 1945. február 13-án, Váriházy Oszkár, a Budai Önkéntes Ezred parancsnoka tartott beszédet, a szovjet napiparancs melegen méltatta a magyar eredet: „A nehéz budai harcok folyamán nyújtott áldozatos, hősi segítségért hálás köszönetet mond a Vörös Hadsereg.”

„Az oroszok Budapestet csak romhalmazzá tették birtokukba” — állapította meg elégedetten a *Front und Heimat* című német katonai újság.

Valóban, ha nem is egész Budapest, a Vár romhalmazzá vált. Mint történelme során nem először. Vigasztalan tájaira csak lassan tért vissza az élet. De ki gondolta volna akkor, hogy erre a legutóbbi, legsúlyosabb pusztulásra a Vár olyan feltámadása következik, amelyben már régen betemetett rétegei is újjáélednek, hogy a háború, amely mérhetetlen kincseket tett semmivé a felszínen, mintegy megindította az új „ásatásokat”, amelyekből majdan történelmibb, igazabb formájában támad fel Budavára?

György István
(Folytatjuk.)